

Мілена ХРОМЕЦЬ,
аспірантка НБУВ

УПРАВЛІННЯ ТА РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ

У статті аналізуються особливості процесу керування формуванням бібліотечно-інформаційних ресурсів, що пов'язано з удосконаленням суспільних потреб в інформації та знаннях, які концентруються у фондах сучасних бібліотек, використовуються відповідно до запитів сучасних користувачів. Розглядаються основні складові бібліотечної діяльності, що забезпечують ефективність розвитку й використання національних інформаційних ресурсів.

Ключові слова: бібліотека, інформаційні ресурси, керування, модель.

Проблема вдосконалення керування розвитком національних інформаційних ресурсів у період переходу до інформаційного етапу розвитку суспільства набуває особливого значення. У сучасних умовах вона потребує нестандартних підходів до реалізації кожної з її основних складових: до керування виробництвом нової інформації, створення умов для ефективної інфотворчості, удосконалення в системі бібліотечних закладів координації діяльності з комплектування новою інформацією національних інформаційних ресурсів та організації ефективного використання наявних ресурсів інформації.

У нинішніх умовах зростає значення бібліотечних установ в активізації всіх трьох напрямів цієї діяльності. Їх ефективність зумовлюється необхідністю налагодження кооперації, тісної координації бібліотечних установ для освоєння швидкозростаючих обсягів продуктованих суспільством ресурсів і необхідності налагодження ефективного їх використання.

Бібліотечні установи відіграють дедалі більшу роль у процесі суспільного виробництва нової інформації, оскільки їх фонди є основною базою для такого виробництва, орієнтиром у ньому. Вони акумулюють у собі весь перевірений практикою досвід попередніх поколінь у сфері інформаційної діяльності. Сьогодні у провідних бібліотеках України розвиваються технології власного інформаційного виробництва на базі синтезу наявних інформаційних ресурсів, призначеного для широкого ознайомлення всіх категорій користувачів зі змістом наявних інформаційних фондів. Налагодження ефективно-

го керування цим напрямом діяльності сьогодні є дуже актуальним, оскільки прямо пов'язане із вирішенням актуальних проблем суспільного розвитку.

Важливим є розвиток управлінської діяльності у сфері організації бібліотеками ефективного використання наявних інформаційних ресурсів, організації інформаційного матеріалу, орієнтованого на замовників, у формі найбільш сприятливій для його усвідомлення й використання. Цей напрям бібліотечної діяльності пов'язаний з розвитком дистантних форм бібліотечної роботи, обслуговуванням нового виду користувачів бібліотеки – корпоративних замовників.

До того ж у процесі вдосконалення керування розвитком національних інформаційних ресурсів на сьогодні дуже важливим залишається напрям оптимізації традиційних форм бібліотечної роботи, пов'язаний з комплектуванням, структурною організацією бібліотечних фондів. Управлінська діяльність у цьому напрямі свого розвитку потребує істотного оновлення у зв'язку з комп'ютеризацією бібліотек, упровадженням електронних інформаційних технологій і в бібліотечній сфері, і в усіх інших сферах інформаційної діяльності. У зв'язку з цим об'єктом комплектування бібліотечних установ дедалі більшою мірою з кожним роком стають масиви електронної інформації, практично вже невичерпний ресурс глобального інформаційного простору. Усі ці нові явища з огляду на вдосконалення бібліотечного комплектування потребують вивчення, узагальнення, що, у свою чергу, має стати основою вдосконалення управлінської діяльності.

На сьогодні, таким чином, комплектування бібліотечних установ має два основні джерела свого наповнення: інформаційні ресурси, виготовлені вітчизняним виробником в інтересах українського суспільства, а також ресурси глобального інформаційного простору, що відбираються бібліотечними працівниками для комплектування фондів в інтересах українського суспільства. У керуванні цими процесами сьогодні існує чимало нових для традиційної бібліотечної практики проблем. Вони пов'язані з необхідністю вироблення загальносуспільної стратегії комплектування інформаційними ресурсами. Необхідність такої стратегії назріла, оскільки обсяги продуктованих на сьогодні ресурсів надзвичайно великі, при цьому неможливо «комплектуватися всім», не ефективно ставити таке завдання. Очевидно, що така стратегія має забезпечувати задоволення основних суспільно значущих запитів на інформаційні ресурси, передбачати механізми кооперації бібліотечних установ у формуванні єдиної загальносуспільної інформаційної бази, ефективно структурованої і керованої, враховувати матеріально-технічні можливості та професійний рівень відповідних категорій бібліотечних працівників.

Керування бібліотекою як складною системою соціальної сфери розвитку за окремими напрямками діяльності хоча й досліджувалися українськими бібліотекознавцями, серед яких О. Башун, А. Бровкін, В. Дригайло, О. Онищенко, Л. Петрова, Г. Саприкін, М. Слободяник, Л. Філіпова, А. Чачко та ін., проте й досі залишається недостатньо розробленою проблемою. Одним з важливих управлінських аспектів цієї проблеми, що потребує ґрунтовного дослідження та осмислення, є співвідношення керування та регулювання процесу формування бібліотечно-інформаційних ресурсів. Особливої актуальності набуває зазначена проблема в сучасних умовах суспільного розвитку, які характеризуються динамічними процесами інформатизації та розбудовою ринкової економіки, а також специфікою їх проявів на українському ґрунті.

Особливість вирішення даної проблеми полягає в тому, що розгляд управління та регулювання бібліотечною діяльністю в соціальній сфері базується, перш за все, на розвитку гуманістичного її аспекту, що є особливою турботою українських бібліотекознавців. Так, О. Онищенко розглядає бібліотеку як тривимірний комплекс, багатопрофільний і багатофункціональний акумулятор збереження, накопичення і передачі інформації та знань. Причому бібліотеку майбутнього він розглядає як інформаційний комплексний центр держави, вирішальною роллю якого є гуманістична орієнтація процесу інформатизації [1].

Проф. А. Чачко вважає, що застосування гуманістичного підходу вимагає пріоритетної орієнтації на ті функції бібліотеки, які спрямовані безпосередньо на людину та сприяють формуванню всебічно розвинутої, самодостатньої, творчої особистості, що органічно адаптується в інформаційному суспільстві [2, 3].

Варто зазначити, що регулювання бібліотечної діяльності вимагає вдосконалення керування формуванням як традиційних, так й електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів, спрямоване на забезпечення інформаційних потреб користувачів, що в кінцевому результаті є регулюванням процесу формування особистості через формування, накопичення і створення (виробництво), надання в користування, забезпечення доступу (розподіл), використання (споживання) інформації. Отже, регулювання бібліотечної діяльності має чітке спрямування на забезпечення планомірного і цілеспрямованого задоволення запитів користувача, надання йому необхідної інформації, інакше – формування цілісної системи накопичення і виробництва, розподілу, обміну й використання інформації та знань відповідно до об'єктивних закономірностей суспільного розвитку.

Для зберігання накопиченої інформації та знань, обслуговування користувачів необхідні певні умови, фінансові та матеріальні ресурси, а для формування, зберігання та поширення інформації потрібні

спеціалісти – трудові ресурси [4]. Досить часто управлінська система бібліотеки має значні невикористані резерви регулювання тих чи інших процесів, що відбуваються в її організаційно-технологічній структурі. З метою їх визначення, виокремлення, осмислення, а відтак у подальшому і використання, варто уявити це явище у вигляді планомірного управлінського циклу, що складається з окремих, логічно пов'язаних між собою етапів. При цьому в управлінському циклі формування бібліотечно-інформаційних ресурсів, у тому числі й електронних, у критиці сьогодення можна вирізнити кілька етапів.

Перший з них – це пошук і відслідковування необхідних документно-інформаційних джерел, постійне збирання й оброблення документів та інформації для формування фонду бібліотеки. Відповідну базу для цього виду діяльності має становити досконале вивчення запитів сучасних користувачів, на яких орієнтована діяльність бібліотеки. Особливість цього кроку полягає в тому, що він тісно пов'язаний з науково-дослідною роботою, тобто визначенням стану відповідності наявних фондів реальним інформаційним потребам, вивченням запитів користувачів, їх змісту й характеру, динаміки змін, що диктується необхідністю отримання нової інформації та знань на певному історичному етапі суспільного розвитку. Від якості роботи з вивчення суспільно значущих запитів користувачів значною мірою залежить організація роботи щодо комплектування фондів, і особливо – ефективність управлінської складової цього виду діяльності.

Необхідно підкреслити важливість використання вже накопиченого значного наукового потенціалу і практичного досвіду, який стосується вивчення різних категорій користувачів і широкого спектра їхніх інформаційних потреб, запитів та інтересів у поєднанні з даними про реальні ресурсні можливості сучасних бібліотек.

Другий етап – це здійснення аналізу обробленої інформації, її систематизація й упорядкування з метою постановки пріоритетних завдань формування бібліотечно-інформаційного фонду. Зазначимо, що бібліотека, як відкрита соціальна інституція, завжди опирається на ціннісні орієнтири, які в даний історичний період визначаються процесами інформатизації розвитку суспільства та зростанням частки електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів. Саме вони й визначають основні пріоритети, що реалізуються бібліотечними закладами в процесі їх діяльності. Разом з тим особливістю сучасної політичної, економічної, соціокультурної ситуації в Україні є те, що в процесі швидкоплинного перебігу політичних подій було сформульовано значну кількість концепцій, програм, планів у різних сферах суспільного життя, що не збігаються і векторами своєї направленості, і

змістом пропонованих заходів із загальним напрямом суспільного розвитку, нейтралізуються взаємними суперечностями, що зумовлює необхідність використання цих документів з урахуванням об'єктивно встановлених запитів користувачів бібліотечних установ. На цій основі бібліотеки мають здійснювати пошук власних пріоритетів у формуванні бібліотечно-інформаційних фондів, що базується на поєднанні демократичних і ринкових засад, інформаційних потреб користувачів і ресурсних можливостей.

Третій етап визначає необхідність, на основі проведеного аналізу інформації та визначення завдань регулювання, побудови концептуальної моделі керування формуванням бібліотечно-інформаційних фондів сучасної бібліотеки, що базується на врахуванні нових потреб в інформації та знаннях окремих індивідів, соціальних груп та спільностей, а також пошуку й використання нових можливостей техніко-технологічного вдосконалення.

Безумовно, розробка цієї моделі має базуватися на ідеях розвитку демократії, плюралізму, гуманістичних загальнолюдських цінностях та одночасно – цінностях інформаційної цивілізації, відродженні культурних традицій українського народу, його самобутності та ідентифікації.

Четвертий етап – побудова оптимальної програми формування бібліотечно-інформаційного фонду, здатного мобільно реалізовувати завдання передачі та надання інформації та знань, поширювання загальнолюдських цінностей, сприяти інформатизації українського суспільства. Фактично на цьому етапі здійснюється розробка можливих варіантів інформаційних комунікацій з метою забезпечення наявних потреб в інформації відповідно до обраної моделі формування фонду бібліотеки. Важливим чинником їх практичного здійснення в нинішніх умовах є не лише одержання фінансової підтримки з боку держави, а й по змозі залучення спонсорських коштів та інших можливостей, без чого неможливо повноцінно реалізувати обрану модель формування бібліотечно-інформаційного фонду із широким упровадженням нових інформаційних технологій у бібліотечну практику. Необхідно зазначити, що на практиці в бібліотечних програмах ще недостатньо задіяні спонсори й меценати, які мають значні можливості для їх підтримки. Слід також мати на увазі, що фінансові інтереси багатьох з них зумовлюють перевагу в наданні фінансової підтримки розважальній чи дозвіллевій діяльності, а не розвитку бібліотечно-інформаційної сфери.

Наступний, п'ятий етап – безпосередня реалізація програми. Тобто забезпечення ефективного використання інформаційного потенціалу бібліотеки, передавання інформації та знань індивідам, соціаль-

ним групам і спільностям згідно з їхніми запитами й потребами. Значний внесок у реалізацію програми на цьому етапі здійснюють бібліотечні фахівці – бібліотечно-інформаційні менеджери, які й забезпечують її дієвість та визначають успіх досягнення кінцевого результату.

Шостий етап – регулювання й коригування процесу формування бібліотечно-інформаційного фонду, що здійснюється з урахуванням інформації, яка надходить каналами зворотного зв'язку. Дієвими важелями на цьому етапі стає застосування адміністративних та організаційних заходів поряд із проведенням конкретно-соціологічних досліджень (опитувань). Тільки таким чином визначаються як ефективність керування формуванням бібліотечно-інформаційного фонду, так і динаміка розвитку інформаційних потреб та рівня їх задоволення, що реалізується в межах програми. Здійснення контролю та регулювання процесу формування бібліотечно-інформаційного фонду вимагає вивчення всіх елементів соціокультурного середовища регіону, його соціально-економічних особливостей.

У результаті цей етап припускає здійснення коригувальних впливів за допомогою уявлення про еволюцію запитів соціальних груп, окремих індивідів через комунікаційні канали з метою популяризації знань, інформації та в цілому загальнолюдських цінностей. Сучасна практика бібліотечної діяльності демонструє необхідність коригування процесів керування формуванням бібліотечно-інформаційних фондів, у першу чергу електронних, як найбільш популярних і використовуваних молодіжною аудиторією, важливості пошуку дієвих форм поширення інформації та організації використання інформаційних продуктів і послуг, особливо серед підростаючого покоління.

Сьомий етап – підготовчий до переходу на вищий рівень управління й регулювання процесу формування бібліотечно-інформаційних ресурсів. Спираючись на отримані результати, управлінський цикл повторюється знову з першого кроку, тобто здійснюється по спіралі на новому якісному рівні.

Таким чином, керування формуванням бібліотечно-інформаційних ресурсів – це складний управлінський процес, що містить як державне регулювання діяльності бібліотечної сфери, так і регулювання на рівні конкретної бібліотеки та реалізується шляхом планомірної поетапної управлінської діяльності, орієнтації на управлінському рівні ефективних заходів щодо об'єднання зусиль бібліотечних установ в налагодженні кооперативних зв'язків для освоєння зростаючих обсягів продукрованої суспільством інформації, налагодження ефективного забезпечення суспільно значущими ресурсами всіх категорій користувачів.

Список використаної літератури

1. Міжнародна наукова конференція «Бібліотечно-інформаційні ресурси: формування і розвиток» // Бібл. вісн. – 1999. – № 6. – С. 14–30.
2. Чачко А. С. Базовые ценности и трансформация современной библиотеки / А. С. Чачко // Библиотековедение. – 2000. – № 4. – С. 26–30.
3. Чачко А. С. Библиотековедение в человеческом измерении : монография / А. С. Чачко ; Междунар. акад. информатизации при ООН. – Отд-я «Библиотековедение». – К. ; М., 2000. – 168 с.
4. Дригайло В. Г. Основы управления библиотекой высшего учебного заведения : науч.-практ. пособие / В. Г. Дригайло, Е. В. Башун, В. Н. Вольнец. – 2-е изд.; перераб. и доп. – М. : ЛИБЕРЕЯ, 2004. – 328 с.